

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

УДК [373.3091.33:784]:17.022.1(043.5)

МАЙБА ОЛЬГА КОСТЯНТИНІВНА

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОГО НАВЧАННЯ**

13.00.02 – Теорія та методика музичного навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ - 2017

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, м.Київ.

Науковий керівник

кандидат педагогічних наук, професор
Болгарський Анатолій Георгійович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, професор
кафедри теорії та методики музичної
освіти, хорового співу і диригування.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Гаврілова Людмила Гаврилівна,
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», завідувач
кафедри теорії і практики початкової
освіти;

кандидат педагогічних наук,
Бондаренко Анжеліка Володимирівна,
Криворізький державний педагогічний
університет, старший викладач кафедри
методики музичного виховання, співу та
хорового диригування

Захист відбудеться “23” червня 2017 р. о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601. м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 23 травня 2017р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.І.Паньків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку України як демократичної європейської держави, однією з найважливіших засад теоретичної концепції та практичної діяльності школи є орієнтація на формування високоморальної особистості, виховання духовності майбутнього нашого суспільства. Одним із важливих завдань національної педагогіки та освіти є необхідність повернутися до джерел національної культури і традицій, до тих духовних цінностей, які мають бути основним чинником розвитку сучасного молодого покоління. Важливість означених цілей підтверджуються низкою директивних документів, серед яких: «Закон України про освіту», Державна національна програма «Освіта», «Україна XXI століття», «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті» та інші.

Проблема духовних цінностей на різних історичних етапах, в контексті різних філософських і наукових парадигм осмислювалася як організація світобудови, соціального життя та існування суспільства як складного ієрархічного утворення, становлення, розвитку і соціалізації особистості тощо. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває формування духовних цінностей через ознайомлення з вокально-хоровим мистецтвом в системі освіти учнів початкових класів. Актуальність цієї роботи підсилена тим, що формування духовних цінностей молодших школярів досліджується нами під час вокально-хорового навчання духовних піснеспівів, коли учні початкових класів мають змогу глибше познайомитися з вокально-хоровим мистецтвом, давно відомим і дуже популярним, з оригінальними і високохудожніми традиціями співацького виконавства як в Україні, так і за кордоном.

Однією з форм залучення молодших школярів до духовних цінностей є навчання у недільних релігійних школах. Це дає можливість сформувати систему духовних цінностей, якою діти будуть керуватися упродовж усього життя. Формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання особливо значуща для теорії та методики музичного навчання, оскільки в учнів даного життєвого періоду яскраво виражена потреба в емоційно-образному осягненні навколишнього світу, формується ставлення до церковного співу, пробуджується інтерес до нього, комплексно розвиваються музичні здібності, формуються навички та вміння сприймати і виконувати духовні твори. Однак, за результатами наших спостережень процесу вокально-хорового навчання молодших школярів у недільних школах, можна стверджувати, що традиційна форма викладання занять вокально-хорового співу однакова для учнів різних вікових категорій без урахування особливостей розвитку, що викликає певні труднощі в засвоєнні знань, умінь та навичок.

Аналіз робіт з музичної педагогіки свідчить про наявність наукового підґрунтя для вирішення проблеми формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання. Проблему цінностей розглядають у своїх наукових працях філософи (В. Андрущенко, О. Базалук, Ю. Богуцький, Ж. Безвершук, І. Бех, І. Зязюн, В. Кремінь, Л. Новохатько, Г. Пірог та ін.), питанням

духовності особистості присвячені праці С. Анісімова, Л. Виготського, О. Вишневецького, В. Григорчук, І. Кучинської, Н. Маслової, В. Медушевського, Н. Под'якова, Е. Помиткіна, І. Сіданіч, О. Сухомлинської, Л. Хлебнікової, Г. Шевченко та ін., загальнопедагогічні та психологічні аспекти цього феномена розкриті в працях Л. Божович, В. Давидова, А. Запорожця, І. Зязюна, О. Ростовського, О. Рудницької, Б. Теплової, Г. Тарасова та ін.; розкриттю теорії та методики сучасної освіти присвячені праці: Е. Абдулліна, А. Болгарського, А. Козир, Т. Мартинюк, Г. Падалки, В. Орлова, О. Олексюк, Н. Сегеди, Т. Танько, В. Федоришина, О. Щолокової, Д. Юника та ін. Питання розвитку вокально-хорового мистецтва в історичному аспекті розглядають А. Кречківський, А. Лащенко, А. Мартинюк, І. Мітлицька, Л. Москальова, А. Новицький та ін.. Проблема вокально-хорового навчання учнів початкових класів висвітлена в наукових працях О. Апраксіної, Л. Гавриленко, І. Гадалової, Г. Стулової, Д. Огороднова та ін.; дидактичні та методичні питання навчання церковного співу – у працях Н. Брянського, І. Гарднера, М. Дилецького, О. Карасьова, В. Мартинова, В. Металлова, С. Миропольського, А. Сосновського, Д. Разумовського, П. Флоренського, К. Харламповича та ін. До духовної музики звертались українські композитори, які залучились до розвитку дитячого вокально-хорового мистецтва: М. Аркас, В. Барвінський, М. Березовський, Д. Бортнянський, М. Колеса, М. Лисенко, І. Нижанківський, К. Стеценко, Я. Степовий, М. Леонтович, С. Людкевич та ін., а також сучасні композитори Г. Гаврилець, Л. Дичко, І. Сахно, Б. Фільц та ін.. Питання теорії та методики виконання духовного хорового співу висвітлюють у своїх працях В. Барвінський, Д. Болгарський, І. Гарднер, А. Гвоздецький, Н. Гуляницька, І. Кошміна, І. Сахно, А. Лащенко та ін.

Незважаючи на значну кількість робіт українських та зарубіжних дослідників, вивчення практичного досвіду педагогів та програмно-методичного забезпечення вокально-хорового навчання молодших школярів дали змогу виявити деякі проблеми в організації методики та змісту цього виду музично-педагогічної діяльності. Недостатня теоретична і методична розробка цієї теми негативно впливає на якість навчання і виховання молодого покоління в галузі музичної освіти, що породжує *суперечності*: між недостатнім рівнем усвідомлення молодшими школярами духовних цінностей і упровадженням їх через емоційно-образне сприйняття у процес вокально-хорового навчання; між низьким рівнем вокально-хорового розвитку учнів початкових класів і національними традиціями вокально-хорового співу в умовах недільних шкіл; між значною потребою в мотиваційній цілеспрямованості до формування духовних цінностей у дітей молодшого шкільного віку та недостатньою розробленістю методики вокально-хорового навчання.

Відсутність досліджень цього питання для вікової групи молодших школярів, необхідність розв'язання окреслених суперечностей актуалізує теоретичне обґрунтування якісно нових підходів до змісту організаційного та методичного забезпечення формування духовних цінностей у молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання, що й визначило вибір теми нашого дослідження:

«Методика формування духовних цінностей у молодших школярів в процесі вокально-хорового навчання».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 12 від 29.05.2014 року).

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання.

Об'єкт дослідження – процес вокально-хорового навчання учнів початкових класів на основі духовних піснеспівів.

Предмет дослідження – форми, методи і прийоми формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання.

Відповідно до поставленої мети дослідження визначені такі **завдання**:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній, навчально-методичній, музично-теоретичній літературі та практиці на сучасному етапі розвитку науки.
2. Уточнити поняття «духовні цінності молодших школярів», розробити компонентну структуру духовних цінностей молодших школярів.
3. Дослідити сутність, завдання, можливості вокально-хорового навчання, зокрема, церковного співу в формуванні духовних цінностей учнів початкових класів.
4. Визначити критерії, показники та рівні сформованості духовних цінностей учнів початкових класів.
5. Розробити педагогічні умови формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання.
6. Визначити загальнопедагогічні та специфічні принципи формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання.
7. Визначити етапи і методи формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять праці науковців: з філософії сучасної освіти (В. Андрущенко, С. Анісимов, З. Агацци, Л. Аза, О. Базалук, І. Зязюн, В. Луговий та ін.), з психології сучасної освіти (О. Леонт'єв, Е. Помиткін, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, П. Шавирта ін.), з питань розвитку інтеграції освіти України до європейського й світового освітнього простору та модернізації мистецької освіти в контексті європейських вимог (В. Андрущенко, В. Кремень та ін.), з питань формування духовних потреб та ціннісних орієнтацій особистості (І. Бех, О. Олексюк, Л. Ороновська, О. Сурова, О. Сухомлинська, Т. Тхоржевська та ін.), з проблем специфіки музичного сприймання та музичного мислення, сутності музичного змісту (Б. Асаф'єв, Н. Батюк, К. Кабріль, А. Комарова, Г. Коломієць, В. Медушевський, В. Процюк, О. Ростовський, О. Рудницька, М. Стасюк та ін.), з питань реформування змісту, форм, методів сучасної мистецької освіти (А. Болгарський, А. Кречківський,

А. Лашенко, А. Козир, А. Мартинюк, Т. Мартинюк, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька та ін.), з вікової та педагогічної психології щодо проблем онтогенезу свідомості та вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку (Л. Виготський, П. Гальперін, І. Герсамія, В. Зеньковський, О. Запорожець, В. Сластьонін, Г. Костюк, А. Малюков, Г. Тарасов, В. Давидов, А. Петровський, Б. Теплов та ін.), з теорії та методики музичної освіти (Е. Абдуллін, Ю. Алієв, О. Апраксіна, В. Багадуров, А. Болгарський, Т. Крижанівська, І. Левідов, Д. Огороднов, М. Осенева, Г. Стулова, Т. Танько, О. Хоружа, В. Шарко, С. Уланова та ін.), з питань духовного хорового співу (Д. Болгарський, І. Гарднер, А. Гвоздецький, В. Іванов, І. Кошміна, Г. Печенкін, І. Сахно, та ін.), з методичних систем навчання гри на ДМІ (Е. Жак-Далькроз, К. Орф, З. Кодай, Р. Дверій, М. Космовська та ін.).

Для досягнення мети та виконання поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**:

- *теоретичні*: аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури, нормативно-правових документів, дисертаційних робіт для визначення концептуальних положень досліджуваної проблеми; вивчення навчальних планів, програм, посібників, методичної літератури з метою виявлення чинників й особливостей з проблеми формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання;

- *емпіричні*: діагностичні (індивідуальні та групові бесіди, опитування, анкетування, інтерв'ювання, тестування); обсерваційні (цілеспрямоване педагогічне спостереження), педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний), метод експертної оцінки, що дозволило діагностувати рівні сформованості духовних цінностей учнів початкових класів у процесі вокально-хорового навчання;

- *статистичні*: кількісна та якісна обробка та аналіз результатів дослідження і математичне опрацювання отриманих результатів дослідження, відображення їх у графічному вигляді (табличні форми, діаграми та рисунки), що забезпечило фіксацію результатів вимірювання та перевірку ефективності розробленої поетапної методики формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: *вперше*

- розроблено компонентну структуру духовних цінностей молодших школярів;
- визначено критерії і показники, рівні сформованості духовних цінностей молодших школярів;
- обґрунтовано принципи, педагогічні умови та поетапну методику формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання.

Уточнено зміст понять «духовні цінності молодших школярів», «виховний потенціал вокально-хорового навчання».

Подальшого розвитку набули: засоби комплексної діагностики сформованості духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання; шляхи удосконалення вокально-хорового навчання учнів початкових класів на основі національно-культурних традицій в умовах недільних шкіл.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його теоретичні висновки та експериментальні результати можуть бути використані: для оновлення змісту навчальних програм з вокально-хорового навчання учнів початкових класів у загальноосвітніх школах і позашкільних мистецьких навчальних закладах, для розробки методичних рекомендацій з формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання в умовах недільних шкіл. Виділені специфічні педагогічні принципи, а також упроваджено нові форми і методи у навчальний процес, що дозволяє залучити учнів початкових класів до вокально-хорового навчання і значно підвищити рівень формування їх духовних цінностей. Система спеціально розроблених вокально-хорових вправ надає можливість ефективного розвитку вокально-хорових навичок і умінь, емоційного відгуку, уміння сприймати, виконувати духовні твори.

Результати та матеріали дослідження можуть використовуватися у підготовці підручників та посібників, а також у практичній роботі вихователів недільних та початкових спеціалізованих навчальних мистецьких закладів під час викладання вокально-хорових дисциплін: «Коллективне музикування», «Церковний спів», «Хоровий клас», «Сольфеджіо», вчителями музики загальноосвітніх шкіл у класній та позакласній роботі.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення й практичні результати дослідження доповідались і обговорювалися на *міжнародних* науково-практичних та науково-методичних конференціях: «Мистецька освіта у вимірах сучасності» (м. Київ, 2014 р.); «Традиции и современность. Диалог поколений» (г.Кишинев, 2014 р.); «Регіональні, культурні, мистецькі та освітні практики» (м.Переяслав-Хмельницький, 2015 р. – 2016 р.); «XII міжнародні педагогічно-мистецькі читання пам'яті професора О.П.Рудницької» (м. Київ, 2014 р.); «Мистецька освіта XXI століття: виклики сьогодення» (м. Кіровоград, 2016 р.); «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (м. Дрогобич, 2016 р.), «Педагогіка мистецтва та хореографії у контексті інтернаціоналізації професійної освіти» (м. Мелітополь, 2016 р.), «Міжнародні науково-практичні читання пам'яті Анатолія Авдієвського» (м. Київ, 2017 р.); на *всеукраїнських* науково-практичних конференціях: «Християнська етика в історії України і сучасний діалог світоглядно-духовних ідентичностей» (м. Мелітополь, 2014 р.); «Інноваційні підходи до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів» (м. Київ, 2014 р.); «Психолого-педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності та професійного саморозвитку вчителів спеціалізованих навчальних закладів художньо-естетичного профілю» (м. Мала Білозерка, 2016 р.), «Освітньо-мистецькі горизонти України: теорія і практика» (м. Ніжин, 2016 р.), на засіданнях кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування НПУ імені М.П.Драгоманова.

Результати дослідження було *впроваджено*: у навчальний процес Київського університету імені Бориса Грінченка (довідка № 751 від 15.06.2016 р.), ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 602 від 22.06.2016 р.), Мелітопольської школи мистецтв №2 (довідка № 01-07/166 від 3.10.2016 р.); у недільній школі Свято-Троїцького храму

(довідка № 631 від 1.09. 2016 р.), в недільних школах Запорізької і Мелітопольської єпархії (довідка № 356 від 1.04. 2016 р.); в Центрі дитячої та юнацької творчості (м. Мелітополь) (довідка № 199 від 25.10.2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації викладено в 12 одноосібних публікаціях автора, з яких 7 опубліковано у провідних фахових виданнях України з педагогіки, 2 – у зарубіжних виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається: зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (266 найменувань, з них – 9 іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації становить 241 сторінки, з них – 169 сторінок основного тексту. Робота містить 16 таблиць, 8 рисунків, що разом з додатками становить 47 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, аргументовано її актуальність та визначено сутність наукової проблеми, вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, об'єкт, предмет, сформульовано завдання дослідження, перераховано використані методи дослідження, окреслено методологічну та теоретичну основу дослідження, представлено наукову новизну та практичну значущість дослідження, наведено відомості щодо апробації та впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** дисертації – *«Теоретико-методологічні основи формування духовних цінностей молодших школярів»* – подано результати теоретичного аналізу філософсько-естетичної, психологічної, педагогічної та мистецтвознавчої літератури з проблеми дослідження, розкрито змістову сутність та структуру духовних цінностей, розкрито місце і роль вокально-хорового мистецтва в їх формуванні.

Аналіз літератури з проблеми дослідження дозволив встановити, що проблема формування духовних цінностей особистості досить глибоко досліджувався науковцями багатьох галузей наук. З'ясовано сутність та взаємодію понять: «цінності», «духовність», «християнські цінності», «цінності музики».

Поняття «духовне», «духовність» завжди розглядалися фундаментально у філософії, оскільки відігравали визначальну роль у таких ключових проблемах як: людина, її місце і призначення у світі, зміст її буття, культура, суспільне життя суспільства та ін. Проблемі духовності людини, розвитку її цілісності – тілесної, душевної й духовної - приділяли велику увагу філософи минулого (П. Юркевич, Г.Сковорода) і сучасності (В. Андрущенко, Ю. Богуцький, Ж. Безвершук, Л.Новохатько, І. Зязюн, В. Кремінь, та ін).

Спираючись на філософсько-естетичні концепції і наукові дослідження формування духовних цінностей особистості в гуманітарних науках, педагогіка та психологія розглядають проблему духовних цінностей з практичної точки зору, аналізуючи форми, методи і шляхи їх формування у навчально-виховному процесі. У психологічному аспекті духовні цінності розглядаються, насамперед, як прояв людської психіки, внутрішньо-стабілізувальний чинник людської життєдіяльності

(О. Леонтьєв, Е. Помиткін, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та ін). Психологи виходять з того, що духовні цінності є формою індивідуальної свідомості та мають специфічні особливості, зумовлені віковими, індивідуальними відмінностями.

Підтримуючи філософсько-естетичні погляди на духовні цінності, вчені-педагоги розкривають їх специфічні особливості. Так, вони розглядають процес формування духовності особистості на християнських цінностях і традиціях (Л. Виготський, О. Вишневський, О. Сухомлинська), пов'язують формування ціннісних орієнтацій із самовихованням та самовдосконаленням особистості (Г. Сковорода, С. Русова), акцентують увагу на орієнтаційній та регулятивній функціях світогляду, які визначають спрямованість особистості, особливості набуття знань і вмінь, напрями поведінки (І. Зязюн, С. Рубінштейн), вказують на емоційне сприйняття світоглядних ідей та творчу активність як на одну із передумов успішного формування духовних цінностей (К. Ушинський, В. Сухомлинський), наголошують на діяльнісному аспекті, що передбачає готовність та вміння користуватися набутими знаннями, вказують на специфічну духовну діяльність людини (О. Рудницька). До педагогіки духовності особистості звертаються українські та зарубіжні дослідники (Г. Шевченко, Пол Шафер, Н. Маслова, Джон Фішер).

Аналіз мистецтвознавчої літератури підтверджує, що одним із важливих чинників естетичної функції у формуванні духовних цінностей особистості є музика, яку визначають дослідники як форму суспільної свідомості відображення дійсності в художніх образах, як естетичне засвоєння світу, як спосіб пізнання навколишнього світу і пізнання себе в ньому, як форму духовної діяльності, що містить елементи, через які можна впливати на зміст і характер світогляду людини (Б. Асаф'єв, Ю. Холопов, В. Шестаков, А. Лосєв, Г. Коломієць).

Музичне мистецтво як цінність особистості розглядали філософи античності (Піфагор, Платон, Аристотель, Конфуцій). Взаємозв'язок музики та цінностей детермінуються їх спільністю у способах освоєння світу. Вони характеризуються універсальним і ціннісним підходами до людини і світу, є такими духовно-практичними утвореннями, які функціонують в усіх суспільно-економічних формаціях.

Встановлено, що важливим засобом формування духовних цінностей молодших школярів є вокально-хорове мистецтво як джерело пізнання світу та природи в цілому, як спосіб освоєння і вираження світу емоцій, переживань. Вокально-хорове навчання є засобом залучення дітей до духовної культури через засвоєння хорового співацького мистецтва шляхом оволодіння знань, вмінь і навичок, набуття досвіду творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до вокально-хорового співу; прищеплення етично-естетичних цінностей, що визначають поведінку людини у різноманітних життєвих ситуаціях. Глибокий виховний вплив вокально-хорового мистецтва на дитину полягає у тому, що навчаючись розуміти музичну мову, пізнаючи життя за допомогою художніх образів, вона осмислює явища дійсності, глибоко переживає їх. Отже, основними

функціями вокально-хорового навчання визначено *мотиваційно-пізнавальну, гедоністичну, вокально-діяльнісну*.

На основі теоретико-методологічного аналізу наукової літератури визначені основні підходи формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання, а саме: *аксіологічний, особистісно-орієнтований, гуманістичний, компетентнісний та діяльнісний*.

Аксіологічний підхід у формуванні духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання передбачає передусім виховання гуманістичного типу особистості дитини, якій притаманні духовні ідеали Істини, Добра, Краси й Любові. *Особистісно-орієнтований підхід* у контексті спрямованості на саморозвиток, самопізнання та самовдосконалення молодшого школяра, розкриває широкі перспективи для реалізації його творчого потенціалу, активізації особистісно-творчої мотиваційної сфери. *Гуманістичний підхід* до організації вокально-хорового навчання учнів початкових класів передбачає, що метою цього процесу повинно бути створення умов для формування в дитини цілісного, особистісно-зумовленого образу світу та особистості в ньому. *Компетентнісний підхід* до формування духовних цінностей у процесі вокально-хорового забезпечує розвиток особистісно-психологічних якостей в учнів початкових класів, включаючи пізнавальну, емоційно-вольову та мотиваційну сфери, системи відношень та ціннісних орієнтацій, що є важливою умовою формування та становлення духовної особистості. *Діяльнісний підхід* до формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання розглядається нами як комплексна структура, спрямована на розвиток творчо-виконавської активності учнів початкових класів і окреслює перспективу їх творчого зростання. На підставі викладених положень, *формування духовних цінностей у молодших школярів в процесі вокально-хорового навчання* ми розглядаємо як *інтегрований багатоплановий психомоторний процес, що поєднує загальне (художньо-естетичні знання, погляди, уявлення та ціннісно-естетичне ставлення до навколишньої дійсності), особливе (специфіка і зміст вокально-хорового навчання), одиничне (вікові та психологічні особливості учнів початкових класів)*.

У другому розділі дисертації – **«Дослідження рівнів сформованості духовних цінностей у молодших школярів»** – розроблена та теоретично обґрунтована компонентна структура досліджуваного феномена з відповідними критеріями та показниками духовних цінностей в учнів початкових класів; визначено рівні сформованості духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання, наведено результати діагностування рівнів сформованості духовних цінностей молодших школярів за структурними компонентами. Структурний аналіз формування духовних цінностей у процесі вокально-хорового навчання молодших школярів дозволив визначити компоненти, що нерозривно пов'язані між собою, а саме: *мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформативний, творчо-діяльнісний* з їх критеріями і показниками.

Мотиваційно-ціннісний компонент розглядається нами як складова досліджуваного процесу, що виражає групу мотивів сприйняття духовних цінностей через залучення до вокально-хорового співу, спрямованість та інтерес до пізнання

пісенних традицій та співацьке самовдосконалення. *Мотиваційно-ціннісний критерій* визначає сформованість мотиваційно-ціннісного компонента за показниками: інтерес і захопленість хоровим мистецтвом, що відтворює цінності духовного життя людини; вияв прихильного ставлення до національних пісенних традицій, прагнення до їх опанування. Критерієм *когнітивно-інформативного компонента* визначено *когнітивно-оцінний* (показники: вміння накопичувати знання щодо мистецтва, вокально-хорового виконавства, зокрема, знання духовно-пісенного репертуару; усвідомлене ставлення до механізмів звуковидобування, вокальної орфоєпії; спроможність до художньо-естетичного оцінювання вокально-хорових творів). Сформованість *творчо-діяльнісного компонента* визначає *творчо-діяльнісний критерій* (показники: вияв творчої уяви у процесі інтерпретації духовних піснеспівів; уміння творчо застосовувати засвоєні вокально-хорові навички та вміння у виконанні хорової музики.).

На основі виокремлених критеріїв визначено три *рівні* сформованості духовних цінностей молодших школярів (високий, середній, низький) з наданням описових характеристик, що забезпечило можливість кваліфікованого проведення діагностувального та контрольного експериментальних зрізів.

Високий (творчо-діяльнісний) рівень сформованості духовних цінностей у процесі вокально-хорового навчання молодших школярів передбачає: розвиненість мотивів до навчання вокально-хорового співу, стабільний інтерес до глибокого вивчення національного вокального мистецтва та мистецтва інших народів світу; глибоких та систематизованих знань у галузі церковного співу (володіння вокальною технікою: навичками співацького дихання, звуковидобування, фразування); готовність дітей до хорової діяльності, поглиблення вокальної компетентності, творчого розкриття художнього образу з дотриманням стилевих особливостей виконання церковних творів та яскравої демонстрації їх аудиторії.

Середній (продуктивний) рівень сформованості духовних цінностей дітей молодшого шкільного віку у процесі вокально-хорового навчання визначається достатньо вираженими показниками мотиваційно-ціннісного компонента. Нестійкий прояв особистісного інтересу до вокально-хорового навчання спричиняє недостатність накопичення знань з володіння вокальною технікою, знань з особливостей виконання церковних творів, переважно репродуктивний характер вокально-хорової діяльності.

Низький (репродуктивний) рівень сформованості духовних цінностей дітей молодшого шкільного віку у процесі вокально-хорового навчання визначається недостатньо спрямованими мотивами та поверховими інтересами до вокально-хорового навчання. У дітей слабо розвинена емоційність, рухова реакція; наявна байдужість до сприймання і виконання вокально-хорових творів; пізнавальний інтерес – ситуативний і нестійкий.

Для діагностування стану сформованості духовних цінностей у процесі вокально-хорового навчання дітей молодшого шкільного віку, визначення рівнів вираження досліджуваного феномена, виявлення типових ускладнень формування досліджуваного феномена - було проведено констатувальний експеримент. Для з'ясування сформованості рівнів за структурними компонентами було використано

комплексну методику діагностики, яка поєднувала педагогічне спостереження за вокально-хоровим навчанням учнів, міні-анкети для дітей та анкетування батьків, тестування за допомогою спеціально розроблених творчих завдань. З метою виявлення мотивації та інтересу учнів до вокально-хорового навчання визначення стану сформованості духовних цінностей за *мотиваційно-ціннісним* критерієм встановлено, що переважну більшість дітей (70%) можна віднести до середнього рівня, до низького – 20% учнів, а до високого – 10% учнів. За *когнітивно-оцінним* критерієм виявлено, що учасники експерименту відчують труднощі у засвоєнні вокально-хорових знань, вмінь і навичок у виконанні церковних творів, про що свідчить значна кількість дітей з низьким рівнем (22 %) та незначна кількість дітей з високим рівнем (6 %) сформованості духовних цінностей. У визначенні стану сформованості духовних цінностей за *творчо-діяльнісним* критерієм, більшість дітей віднесені до середнього рівня (72%), що характеризується задовільним вираженням усіх показників. Великою залишається кількість дітей з низьким рівнем сформованості досліджуваного феномена – 18%. Водночас, незначною є кількість учасників з високим рівнем (10%).

Отже, за результатами констатувального експерименту з'ясовано, що більшість учнів має середній та низький рівні сформованості духовних цінностей. Це виражається у невпевненості у своїх діях, незадоволеності виконанням церковного твору; недостатній обізнаності із змістом духовних піснеспівів, слабкій асоціативно-образній пам'яті, невиразному бажанні проявити свої здібності. Так, до високого рівня сформованості духовних цінностей у процесі вокально-хорового навчання належать 8,67% учасників експерименту. Найбільшу групу склали учні середнього рівня – 71,33%, на низькому рівні зафіксовано 20,00 % респондентів. Переважання низького та середнього рівнів сформованості духовних цінностей в учнів початкових класів у процесі вокально-хорового навчання засвідчило недостатню ефективність методики вокально-хорового навчання молодших школярів. Для поліпшення роботи з вокально-хорового навчання у недільних школах необхідним стало оновлення форм, методів і прийомів навчання.

У третьому розділі дисертації – **«Методичне забезпечення формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання»** – викладено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови, принципи форми та методи, на яких базується авторська методика вокально-хорового навчання учнів початкових класів, показано упровадження поетапної методики формування духовних цінностей у молодших школярів у процес вокально-хорового навчання на прикладі недільної школи, доведено її ефективність засобами порівняльного аналізу отриманих результатів у контрольній та експериментальній групах з наданням якісних та кількісних характеристик, подано детальний опис методів, прийомів, засобів для формування усіх компонентів формування духовних цінностей молодших школярів на кожному етапі формувального експерименту.

До педагогічних умов поетапного формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання віднесено: *створення комфортного навчального середовища, врахування історико-культурних традицій свого народу, врахування психофізичних та психолого-педагогічних вікових особливостей*

молодших школярів; врахування складності музичної структури духовних піснеспівів та особливо

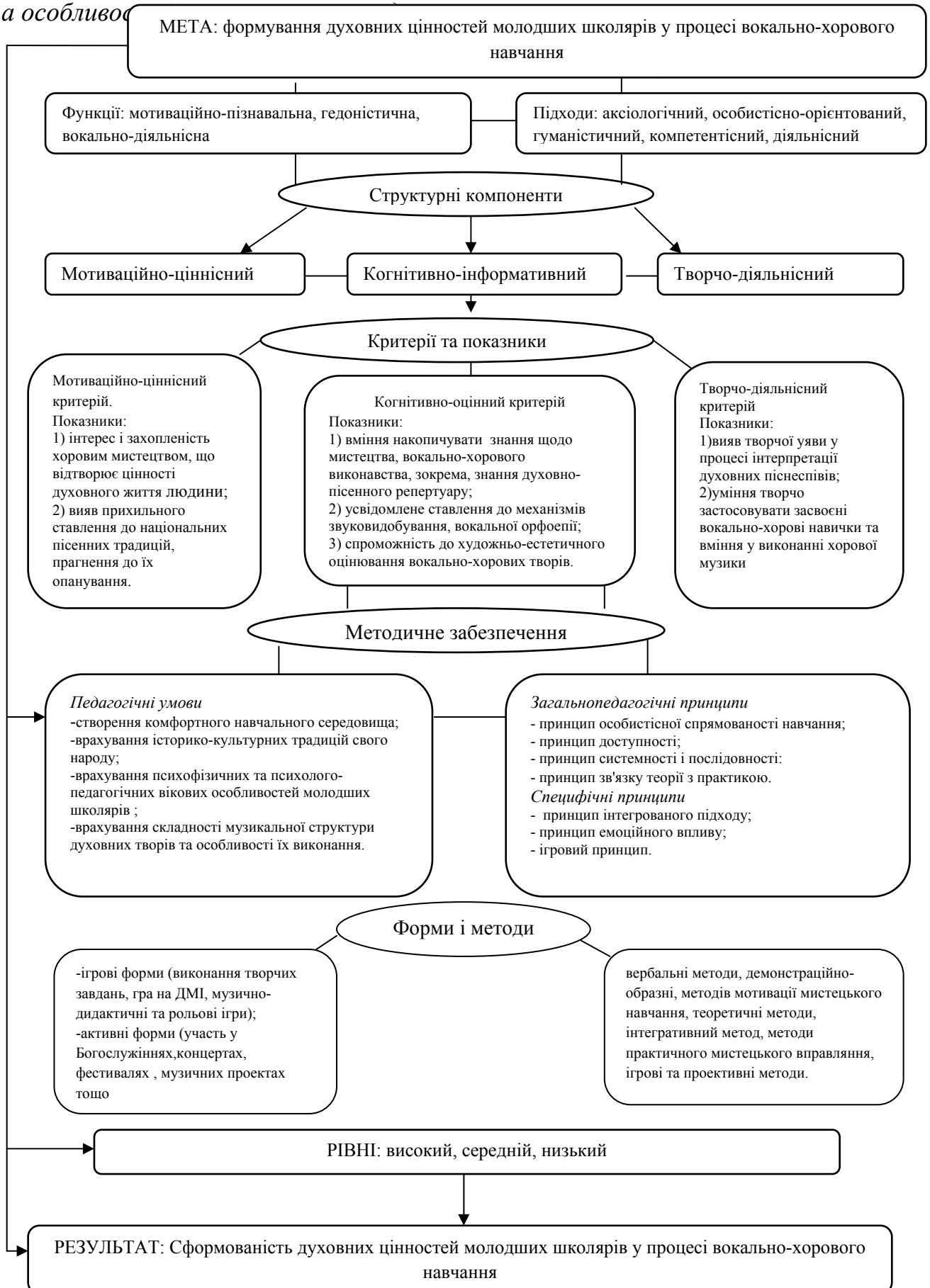

Рис. 1. Модель формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання

Доведено, що лише комплексне забезпечення визначених педагогічних умов може стати основою для вирішення проблеми формування духовних цінностей у процесі вокально-хорового навчання молодших школярів.

Встановлено, що навчання вокально-хорового співу молодших школярів базується на загальнодидактичних принципах: *особистісної спрямованості навчання, системності і послідовності, доступності, зв'язку теорії з практикою*, та визначених нами специфічних музично-педагогічних принципах: *інтегрованого підходу, емоційного впливу та ігрового забезпечення*.

На формувальному етапі експериментальної роботи відбувалося формування усіх компонентів духовних цінностей під час навчання вокально-хорового співу молодших школярів з поступовим накопиченням, розширенням та удосконаленням знань, умінь та навичок вокально-хорової роботи. Проведення педагогічної роботи означено напрямку поєднувалося з ознайомленням дітей з основними духовними піснеспівами, що використовуються у Божественній Літургії, зразками української народної пісенності, репертуаром сучасних композиторів. Для інтенсивності навчання (порівняно з методиками та програмами «Основи хорового і церковного співу» для недільних шкіл 2013-2014 р.) здійснено перерозподіл тематичної наповненості та послідовності ознайомлення з духовними піснеспівами, паралельне додавання позапрограмного матеріалу. Із врахуванням особливостей пізнавальних процесів молодшого шкільного віку, було впроваджено використання дидактичних ігор та вокально-хорових вправ з ДМІ для переключення уваги, створення психологічно комфортного навчального середовища.

Перевірка ефективності визначених педагогічних умов та методики формування духовних цінностей здійснювалася у ході навчально-виховної роботи з учнями позашкільних мистецьких і спеціальних закладів. Процес формування духовних цінностей під час навчання церковного співу охоплював теоретичну частину (формування теоретичних знань, ознайомлення зі структурою духовних піснеспівів, особливостями виконання); організаційно-методичну (систематичні заняття, оволодіння необхідним репертуаром, складеним на зразках українських народних пісень, виконання творчих завдань, участь у Богослужінні та різноманітних заходах); розвивально-виховну (розвиток спеціальних, загальних здібностей, виховання гуманних якостей дітей).

Формувальний експеримент складався з трьох етапів: *початково-ознайомлювальний, пізнавально-розвивальний, творчо-реалізаційний*. На першому (початково-ознайомлювальному) етапі педагогічна робота спрямовувалася на розв'язання наступних завдань: формування інтересу дітей до вокально-хорового мистецтва; засвоєння початкових вокально-хорових знань; розвиток позитивного ставлення до церковного співу та пов'язаної з ним діяльності. З метою виконання поставлених завдань на цьому етапі були проведені бесіди-дискусії: «Спів – краса людини в її душі», «Дорогою добра», «Культура поведінки у храмі», «Не споглядати й говорити, а вершити і творити!».

Другий (*пізнавально-розвивальний*) етап спрямовувався на розширення кола естетичних, художніх, спеціальних вокально-хорових знань, умінь, навичок дітей; осягнення виражально-сміслових значень церковних творів; забезпечення позитивного емоційного сприйняття та виконання духовних піснеспівів. На цьому етапі здійснювалося удосконалення вокально-хорових навичок молодших школярів. Пропонувалося виконання навчальних завдань (ознайомлення з спеціальним репертуаром, зразками українських народних пісень, з творами сучасних композиторів) у процесі вокально-хорового навчання. Використовувалася гра на українському народному інструменті – сопілці.

На третьому (*творчо-реалізаційному*) етапі основним завданням було визначено поглиблення здобутих знань, умінь, навичок. Навчання спрямовувалося на розширення музичного кругозору, актуалізацію чуттєво-емоційної діяльності, на забезпечення цілісного осягнення учнями образного змісту церковних творів; формування початкового уміння виконавської та словесної інтерпретації, оцінювання музично-художніх образів, особливостей виконання духовних піснеспівів. На даному етапі відбувається цілеспрямоване формування духовних цінностей молодших школярів у процесі сприйняття духовних творів, усвідомлення їх ціннісного змісту, що передбачає активізацію емоційного відгуку, формування потреб, інтересу дітей до церковного співу та музичної діяльності взагалі. Активізація творчих проявів дітей у хоровій діяльності зумовлює поєднання різноманітних організаційних форм та методів педагогічної роботи (участь у відкритих міських, музичних проектах: «Таланти мого району», «Віночок Кобзареві», «Зіронька», «Зерно істини», «Ми пам'ятаємо всіх героїв», «Супер-Снігуронька», регіональних та всеукраїнських фестивалів, конкурсів: «Від Різдва до Різдва», «Христос Воскрес», «Вифлиемська зірка» «Різдвяні передзвони»; всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях), що сприяє соціалізації молодших школярів.

Перевірка результативності проведеної дослідно-експериментальної роботи здійснювалася на основі порівняльного аналізу рівнів сформованості духовних цінностей молодших школярів експериментальної та контрольної груп. Ефективність розробленої методики підтвердилася математико-статистичною перевіркою. З метою порівняння вхідних результатів оцінок експериментальної та контрольної групи за кожним компонентом (мотиваційно-ціннісним, когнітивно-інформативним та творчо-діяльнісним) було розраховано та порівняно описові статистики, а саме, міри центральної тенденції (середнє арифметичне (M), медіану (Me) та моду (Mo) та міри варіації (відхилення (σ) та дисперсію (D), що дало можливість перевірити наближення розподілів оцінок до нормальності. Виходячи з аналізу даних описової статистики для порівняння вихідного рівня експериментальної та контрольної груп було обрано t-критерій Стюдента (*t*), що дозволив якісно оцінити достовірність відмінностей середніх експертних оцінок у експериментальній та контрольній групі за кожним компонентом.

Порівнюючи оцінки навчання вокально-хорового співу двох груп за трьома компонентами (мотиваційно-ціннісним, когнітивно-інформативним і творчо-діяльнісним), можна відзначити, що за вихідними даними рівень формування

духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання в ЕГ був приблизно однаковий з рівнем в КГ, а кінцевий результат значно перевищував його. Особливу відмінність показників можна відзначити за мотиваційно-ціннісним і творчо-діяльнісним компонентами.

Таблиця 1

Динаміка сформованості духовних цінностей молодших школярів контрольної та експериментальної груп до і після формувального етапу експериментальної роботи (у %)

Компонент и	Гр .	Рівні								
		Початок			Кінець			Динаміка		
		В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н
Мотиваційно-ціннісний	КГ	0	80	20	12	68	20	+12	-12	0
	ЕГ	20	60	20	44	52	4	+24	-8	-16
Когнітивно-інформативний	КГ	4	80	16	8	84	8	+4	+4	-8
	ЕГ	8	64	28	32	68	0	+24	+4	-28
Творчо-діяльнісний	КГ	8	68	24	12	68	20	+4	0	-4
	ЕГ	12	76	12	48	48	4	+36	-28	-8
Середні показники	КГ	4	76	20	10,6	73,3	16	6,6	5,3	4
	ЕГ	13,3	66,6	20	41,3	56	2,6	28	13,3	17,3

Отже, за результатами проведеної дослідно-експериментальної роботи було зафіксовано позитивну динаміку формування досліджуваного феномена: низький рівень зафіксовано у контрольній групі – 8 %, а у експериментальній групі – 0% учнів; середній рівень (за когнітивно-інформативним компонентом), у контрольній групі показали 84% учнів, а в експериментальній – 68%; високий рівень (за творчо-діяльнісним компонентом) у контрольній групі виявлено в 12% учнів, в експериментальній – 48%. Тож, порівняння отриманих даних з вихідними показниками показало, що середні значення оцінок мають тенденцію до зростання як в експериментальній, так і в контрольній групах, проте їх відносне зростання в експериментальній групі значно вище, ніж у контрольній. Так, середній показник високого рівня за всіма компонентами в ЕГ збільшився на 28% а в КГ – на 6,6%. Це відбулося за рахунок того, що учні ЕГ перемістилися з низького на середній рівень, а з середнього – на високий; в КГ – завдяки переміщенню учнів на середній рівень.

Таким чином, результати порівняльного аналізу КГ і ЕГ дали змогу зафіксувати динаміку ефективності запропонованої методики формування духовних цінностей у процесі вокально-хорового навчання молодших школярів і засвідчити ефективність, практичну доцільність і своєчасність запропонованої методики.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено результати теоретичного узагальнення та нового вирішення проблеми формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання, що дозволило дійти таких висновків:

1. Аналіз наукової літератури дав можливість з'ясувати, що питання формування духовних цінностей особистості привертають все більшу увагу вітчизняних вчених. Водночас, виховний потенціал духовних піснеспівів і можливості його реалізації у процесі вокально-хорового навчання молодших школярів досліджено недостатньо. До того ж не визначено принципові засади і методи вокально-хорової діяльності дітей в умовах навчання у недільних школах.

2. Розглядаючи сутність поняття «духовні цінності молодших школярів» ми розуміємо психологічну характеристику, що виражає прихильне ставлення дітей до загальнолюдських ідеалів Добра, Справедливості, Краси, а також їх прагнення до самовдосконалення та регулювання повсякденної поведінки з позицій високої моральності. Структуру духовних цінностей молодших школярів складають *мотиваційно-ціннісний* компонент, що передбачає наявність інтересу дітей до осягнення морально-естетичних характеристик змісту вокально-хорових творів, зокрема, до пізнання національних пісенних традицій; *когнітивно-інформативний компонент*, що характеризує вміння накопичувати знання, співочі уміння й навички, спроможність до оцінювання вокально-хорових творів з позицій естетичного втілення в них духовних ідеалів, а також *творчо-діяльнісний* компонент, що виражає готовність і здатність дітей до самовираження у співі, зокрема, у вокально-хоровому виконанні духовних творів.

3. Вокально-хорове навчання молодших школярів у дослідженні розглядається як інтегрований багатоплановий психомоторний процес, спрямований на формування ціннісно-естетичного ставлення до навколишньої дійсності, поглядів, уявлень, а також художньо-естетичних знань, спеціальних вокально-хорових умінь та навичок при врахуванні вікових психологічних особливостей дітей. Підкреслимо можливість актуалізації у процесі вокально-хорового навчання мисленнєвих операцій учнів, таких, як аналіз, синтез, порівняння (зокрема, різних варіантів інтерпретації духовних творів). Одним із надсуттєвих завдань навчання вокально-хорового співу є формування духовних цінностей учнів початкових класів.

4. В процесі дослідження розроблено критерії сформованості духовних цінностей молодших школярів, до яких віднесено *мотиваційно-ціннісний*, що передбачає ступінь особистісної зацікавленості учнів у пізнанні духовних цінностей через вокально-хорове мистецтво (показники: інтерес і захопленість хоровим мистецтвом, що відтворює цінності духовного життя людини; вияв прихильного ставлення до національних пісенних традицій, прагнення до їх опанування); *когнітивно-оцінний*, що визначає міру обізнаності учнів у вокально-хоровому мистецтві і виявляється у таких показниках, як: вміння накопичувати знання щодо мистецтва, вокально-хорового виконавства зокрема, знання духовно-пісенного

репертуару; усвідомлене ставлення до механізмів звуковидобування, вокальної орфоєпії; спроможність до художньо-естетичного оцінювання вокально-хорових творів. *Творчо-діяльнісний* критерій спрямовано на визначення міри здатності дітей до творчого самовиявлення у вокально-хоровому виконавстві, (показники: вияв творчої уяви у процесі інтерпретації духовних піснеспівів, уміння творчо застосовувати засвоєні вокально-хорові навички та вміння у виконанні хорової музики). Згідно критеріїв визначено рівні сформованості духовних цінностей молодших школярів: високий, середній та низький.

5. Розроблено педагогічні умови формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання, а саме: *створення комфортного навчального середовища; врахування історико-культурних традицій свого народу; врахування психофізичних та психолого-педагогічних вікових особливостей молодших школярів; врахування специфіки змісту та музичної структури духовних піснеспівів та особливостей їх виконання молодшими школярами;*

6. Доведено, що ефективності формування духовних цінностей молодших школярів сприяє дотримання комплексу загальнопедагогічних принципів, а саме: *особистісної спрямованості навчання, системності і послідовності, доступності, зв'язку теорії з практикою і специфічних принципів, таких як: принцип інтегрованого підходу, принцип емоційного впливу та ігровий принцип.*

7. Запропонована в результаті дослідження методика формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання передбачає перебіг *початково-ознайомлювального, пізнавально-розвивального та творчо-реалізаційного* етапів. На *початково-ознайомлювальному* етапі здійснюється педагогічне стимулювання комплексу мотиваційних настанов дітей: формування інтересу до вокально-хорової творчості духовного спрямування; розвиток позитивного ставлення до церковного співу та пов'язаної з ним діяльності, а також опанування початковими вокально-хоровими знаннями, вміннями і навичками. Для цього рекомендуємо застосовувати комплекс наступних методів, прийомів, форм роботи з дітьми, а саме: вербальні методи (бесіда, пояснення, поточний коментар, вербалізація вокально-хорових творів), демонстраційно-образні методи (демонстрація вокально-хорових творів, художня ілюстрація), методів мотивації мистецького навчання щодо стимулювання інтересу до церковного співу (комплекс умовно-творчих і навчально-творчих завдань, тестів). Навчально-виховний процес на другому *пізнавально-розвивальному* етапі має спрямовуватись на розширення кола естетичних, художніх, спеціальних вокально-хорових знань, умінь, навичок дітей; досягнення виражально-сміслових значень церковних творів; забезпечення позитивного емоційного сприйняття та виконання духовних піснеспівів. На цьому етапі ми використовували теоретичні методи, (аналіз, порівняння, узагальнення тощо); методи практичного мистецького вправлення (вокальні вправи для розвитку різних вокально-технічних навичок, опрацювання духовних піснеспівів тощо); інтегративний метод («Учень в ролі диригента колективного музикування», «Я – художній керівник хорового колективу»), ігрові методи (музично-дидактичні та рольові ігри, колективне музикування). Третій етап – *творчо-реалізаційний* – передбачає стимулювання творчого ставлення дітей до сприйняття і інтерпретації

церковних піснеспівів на основі активізації їх чуттєво-емоційного ставлення до музики та забезпечення цілісного осягнення учнями образного змісту духовних творів. На цьому етапі діяльність педагога спрямовується також на поглиблення дітьми раніше отриманих знань, умінь, навичок; розширення музичного кругозору; на формування початкового умінь виконавської та словесної інтерпретації, оцінювання музично-художніх образів. Серйозного значення слід надавати формуванню умінь виразного сценічного виконання церковних піснеспівів. Для розв'язання поставлених завдань необхідно: 1) навчити дітей відтворювати музичний звук по висоті в уяві; 2) разом з інтонуванням мелодій привчати учнів чітко декламувати текст; 3) вчити дітей усі церковні піснеспіви осмислювати. Було використано наступні методи і прийоми: вербальні (вербалізація змісту церковних творів, обговорення, бесіда, дискусії, надання поточних коментарів); демонстраційно-образні (демонстрація церковних хорових творів, художня ілюстрація словесних пояснень); теоретичні (історико-теоретичний, аналіз створення художнього образу вокально-хорового твору, порівняння різних інтерпретацій); методи мистецького вправління (виконання вокально-хорових вправ, інтерпретаційне опрацювання, створення художніх образів); ігрові методи; (музично-дидактичні ігри, виконання українських народних пісень, вокально-хорові вправи, ектеній на ДМІ); метод інсценізації вокально-хорових творів; проєктивні методи (участь у концертах, фестивалях, відкритих музичних проєктах; екскурсійні-пошукові проєкти тощо).

Отримані в результаті формувального експерименту статистичні результати свідчать про ефективність запропонованої методики формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання та правомірність її використання у системі музичного навчання молодших школярів.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми формування духовних цінностей школярів засобами вокально-хорової роботи. Подальшого вивчення потребують питання наступності методів і форм вокально-хорової роботи у процесі формування духовних цінностей учнів підліткового віку та старшокласників.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ АВТОРА:

1. Майба О. К. Роль церковного співу у формуванні творчої особистості дітей молодшого шкільного віку / О. К. Майба // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, Вип.16(21). 2014 – С. 166-171.

2. Майба О. К. Професійна майстерність сучасного регента дитячого церковного хору / О. К. Майба // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред.: М.Т. Мартинюк]. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2015. – В.1. – С. 204-210.

3. Майба О. К. Структура формування християнських православних цінностей дітей молодшого шкільного віку у процесі хорової діяльності / О. К. Майба // Педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць / За ред. доктора пед. наук, професора Бакум З. П. – Криворізький педагогічний університет ДВНЗ «КНУ» Вип.44. – С.153-158.
4. Майба О. Організація хорової діяльності молодших школярів в умовах недільної школи з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей / О. Майба// Науковий вісник МДПУ імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка: зб. наукових праць/ Вип.1(14)' – Мелітополь, 2015. – С. 343-347.
5. Майба О. К. Діагностика рівнів сформованості християнських цінностей молодших школярів у процесі хорової діяльності в умовах недільної школи / О. К. Майба // Наукові записки КДПУ імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки: зб. наукових праць / Випуск 143. – Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2016. – С. 187-191.
6. Майба О. К. Зміст, форми і методи навчання церковному співу молодших школярів в умовах недільної школи / О. К. Майба // Педагогічна освіта : теорія і практика: зб. наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. – Кам'янець -Подільський, 2016. – С. 86-90.
7. Майба О. К. Православний хоровий спів як засіб духовно-морального виховання / О. К. Майба // Zbiór artykułów naukowych Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej “Naukowe Wyszukaj. – Warszawa, 30.01.2015. – S.121-125.
8. Майба О. К. Воскресная школа как духовно-культурная среда православного воспитания / О. К. Майба // Наука. Образование. Культура : Материалы международно-практической конференции, посвященной 24-й годовщине образования Комратского государственного университета 11 февраля 2015г. (м. Комрат, Молдова) – КГУ, 2015. – С. 392-394.
9. Майба О. К. Вплив вокально-хорових вправ у навчанні молодших школярів церковному співу / О. К. Майба // Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті: матеріали II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (м.Ченстохова-Ужгород-Дрогобич, Україна, 24-25 березня 2016 р.). – Посвіт, 2016. – С. 280-282.
10. Майба О. К. Особливості виконання церковних піснеспівів молодшими школярами в умовах недільної школи / О. К. Майба// Педагогіка мистецтва та хореографії у контексті інтернаціоналізації професійної освіти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Мелітополь, Україна, 3-5 листопада 2016 р.). – С. 58-61.
11. Майба О. К. Вокально-хоровий спів як засіб формування духовних цінностей у молодших школярів / О. К. Майба // матеріали Міжнародних науково-практичних читань пам'яті Анатолія Авдієвського (м. Київ, Україна, 23 березня 2017 р.). – С. 53-56.
12. Майба О. К. Педагогічні принципи формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання / О. К. Майба // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського:

педагогічні науки. – № 2 (57). – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. – С. 89-100.

АНОТАЦІЇ

Майба О.К. Методика формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2017.

Дисертація присвячена актуальній проблемі сучасної теорії та практики – методика формування духовних цінностей засобами вокально-хорового мистецтва у системі початкової мистецької ланки освіти. Подано аналіз базових понять дослідження та висвітлено їх сутність.

Визначено загальну структуру і зміст духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання, описані особливості їх формування в умовах недільних шкіл. Розроблено та експериментально перевірена методика формування духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання на основі духовних піснеспівів, яка включала форми, методи і прийоми на початково-ознайомлювальному, пізнавально-розвивальному та творчо-реалізаційному етапах, визначені педагогічні умови підвищення ефективності цього процесу.

Результативність застосованої методики виявилась у позитивній динаміці рівнів сформованості духовних цінностей молодших школярів у процесі вокально-хорового навчання експериментальної групи за всіма критеріями порівняно з контрольною.

Ключові слова: духовні цінності, молодші школярі, вокально-хорове навчання, педагогічні умови, методика.

Майба О.К. Методика формування духовних цінностей у младших школьников в процессе хорового обучения. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2017.

Диссертация посвящена актуальной проблеме современной теории и практики – методики формирования духовных ценностей средствами вокально-хорового искусства в системе начального художественного звена образования. Представлен анализ базовых понятий исследования и освещена их сущность.

Определена общая структура и содержание духовных ценностей младших школьников в процессе вокально-хорового обучения, описаны особенности их формирования в условиях воскресных школ. Разработана и экспериментально проверена методика формирования духовных ценностей младших школьников в процессе вокально-хорового обучения на основе духовных песнопений, которая включала формы, методы и приемы на начально-ознакомительном, познавательно-

развивающем и творческо-реализационном этапах, определены педагогические условия повышения эффективности этого процесса.

Результативность примененной методики проявилась в положительной динамике уровней сформированности духовных ценностей младших школьников в процессе вокально-хорового обучения экспериментальной группы по всем критериям в сравнении с контрольной.

Ключевые слова: духовные ценности, младшие школьники, вокально-хоровое обучение, педагогические условия, методика.

MaybaOlha. Methodology of spiritual values forming for junior schoolchildren in the process of the choral educating. – Manuscript.

Dissertation in candidacy for a graduate degree of candidate of pedagogical sciences in speciality 13.00.02 – at theory and methodology of the musical educating. Drahomanov national pedagogical university. - Kyiv, 2017.

The dissertation is devoted to the actual problem of modern theory and practice – the methodologies of spiritual values forming by means of vocally-choral art facilities in the system of initial artistic branch of education. The analysis of basic research concepts is presented and their substance is illustrated.

A general structure and content of spiritual values of junior schoolchildren are determined in the process of the vocally-choral educating the features of their forming are described in the conditions of Sunday-schools. The methodology of spiritual values forming of junior schoolchildren is experimentally tested and worked out in the process of the vocally-choral educating on the basis of spiritual motets, that included forms, methods and techniques at the initial -acquaintance, cognitive - developing and creative - realization stages, the pedagogical conditions of effectiveness increase of this process are determined.

Effectiveness of the applied methodology revealed in the positive dynamics of formed spiritual values levels of junior schoolchildren in the process of the vocally-choral educating in the experimental group by all criteria in comparison with the control one.

Keywords: spiritual values, junior schoolchildren, vocally-choral educating, pedagogical terms, methodology.